

1944, 2. září. Moskva. — Informace Kl. Gottwalda ministerstvu zahraničních věcí SSSR o charakteru Slovenského národního povstání a o tom, jak na ně reaguje československá buržoasní emigrace v Londýně a luďácký klerofašistický režim v Bratislavě.

Německá vojska vstoupila na území Slovenska podle zpráv bratislavského a berlínského rozhlasu 29. 8. 1944.¹

Bratislavská loutková vláda motivuje přivolání německých vojsk na Slovensko jedině činností partyzánů na území Slovenska, při čemž se snaží vylíčit partyzány jako „ruské parašutisty“.

Před příchodem německých vojsk vystoupilo několik členů bratislavské vlády, kteří prohlásili, že Slovensku nehrozí německá okupace, bude-li tam zachován pořádek. Všechny tyto projevy obsahovaly ostré útoky proti partyzánské činnosti.²

Vstup německých vojsk na území Slovenska (do 29. 8. byla větší německá posádka pouze v Malackách na západním Slovensku) narazil na ozbrojený odpor partyzánů a části slovenské armády.

To vysvítá i ze zpráv bratislavského rozhlasu.

30. 8. vysílal bratislavský rozhlas projev tzv. slovenského presidenta Tisa, který přiznal, že „mnozí čestní Slováci, nejen z řad lidu, ale i ze slovenské armády“ se přidali k partyzánům. Tiso dále řekl, že „vojáci musí poslouchat jedině rozkazy bratislavského vojenského velení a žádného jiného velení v zemi“. Totéž po něm opakoval generál Malár.³

31. 8. vysílal bratislavský rozhlas několikrát výzvu k slovenským vojákům, důstojníkům, dělníkům, příslušníkům četnictva a policie, aby se vrátili na svá místa.⁴

¹ První německé vojenské transporty přicházejí na Slovensko přes Púchov 29. 8. 1944 odpoledne. Navečer pak došlo k prvému bojovému střetnutí vojenských jednotek a partyzánů s Němci v prostoru Žiliny. Krátce po 19. hodině promluvil do bratislavského rozhlasu ministr národní obrany tzv. slovenského státu gen. Čatloš, který oznámil oficiálně příchod nacistických jednotek na Slovensko a vyzval slovenskou armádu, aby nacistické vojáky přijala přátelsky (plné znění Čatlošova projevu viz Slováček z 31. 8. 1944; okolnosti související s tímto projevem viz Před soudom národa, II. svazek, str. 105–125). Ve 22 hodin dostala příslušná vojenská velitelství radiotelegrafický rozkaz bratislavského MNO, v němž se oznamuje, že „v noci, alebo neskoršie prídu nemecké jednotky na územie Slovenska s úlohou pomáhať zlikvidovať partizánov“. Rozkaz obsahuje pokyny pro důstojníky, posádkové velitele a mužstvo. Zdůrazňuje se zejména: důstojníky a mužstvo třeba poučit, že nejde o obsazení Slovenska; vůči německým jednotkám je nutno se chovat přátelsky, velmi korektně a neklást jim nejmenší odpor; posádkoví velitelé jsou po příchodu Němců do posádky ve všem k dispozici (viz fotokopii rozkazu č. 771.116/Dův. gen. inšp. 1944 v knize M. Kropiláka, Účast vojakov v Slovenskom národnom povstaní, str. 143).

² Dne 26. 8. 1944 se konala schůze předsednictva HSLS za účasti členů vlády, po níž v 21. hod. mluvil jménem vlády do rozhlasu ministr vnitra tzv. slovenského státu A. Mach. Obsáhlý projev, založený na souboru luďáckých argumentů o slovenské samostatnosti, věrnosti národu a závazkům, byl posledním pokusem vládnoucí luďácké kliky „udržet pořádek“ a zastavit vývoj událostí, jenž šel k celonárodnímu protifašistickému ozbrojenému povstání. V době, kdy už bylo rozhodnuto o vojenském obsazení Slovenska Němci, ujišťoval Mach všechny „věrné i pomýlené“: „... Ubezpečujem vás, že nebol urobený nijaký pokus, aby Slovensko bolo obsadené, a keď si my budeme vedieť poriadok udržať, máme všetky záruky, ktoré sa doteraz osvedčily, že Slovensko ostane v našich slovenských rukách... O obsadení Slovenska tu doma niet ani rieči.“ (Slováček Pondělík, 28. 8. 1944).

³ Plné znění Tisova projevu viz Slováček z 31. 8. 1944; Malár promluvil téhož dne jako Tiso — 30. 8. 1944 — v 19.20 hod. (jeho projev viz Slováček z 1. 9. 1944).

⁴ Současně nařídilo bratislavské ministerstvo národní obrany 31. srpna zastavení všech vojenských odvodů na území Slovenska (Slováček 1. 9. 1944). Jednotky slovenské armády, které nepřešly k povstalcům, byly ozbrojeny a vojáci posláni „na dovolenou“.

Tisova vláda se snažila nahradit rozloženou armádu organizováním tzv. Domobrany a Pohotovostních oddílů Hlinkovy gardy. Domobrana, kterou začala organizovat za přímé asistence nacistických expertů již v září 1944, měla být jakousi obdobou praporů Technische Nothilfe. Zdrojem Domobrany se staly útvary slovenské armády ze západního Slovenska, zajatí a internovaní slovenští vojáci z východoslovenského sboru a další částečná mobilizace. Útvary Domobrany byly většinou neozbrojené; nacisté je používali jako technické jednotky při ope-

31. 8. v 23 hod. bratislavský rozhlas oznámil, že město Banská Bystrica je v rukou partyzánů a vyzval Slováky, aby neposlouchali „partyzánský vysílač v Banské Bystrici“. (V tomto městě je skutečně vysílací stanice.) Současně bratislavský rozhlas prohlašoval, že partyzáni „vnučí lidu národní výbory a provádějí mobilisaci“.

Londýnský rozhlas v českém a slovenském vysílání (zvláště v relacích „Hlas republiky“) široce osvětluje události na Slovensku.⁵

Londýnská vláda prohlásila slovenské partyzánské oddíly a slovenské vojenské jednotky, bojující s Němci, za součást československé armády⁶ a začala vydávat zprávy „velitelství československé armády ve vlasti“. Podle těchto zpráv se bojuje především v Pováží, v prostoru měst Žilina, Povážská Bystrica, Trenčín (střední Slovensko), Galanta, Lučenec, (nyní Maďarsko), Levoča, Kežmarok (východní Slovensko). Londýnský rozhlas včera oznámil, že „hlavní část Slovenska je v našich rukou“ a že nepřítel projevuje velkou leteckou činnost.

Ve svém provolání vyzvala londýnská československá vláda Slováky, aby pokračovali v ozbrojeném boji. „Rudá armáda je blízko“, říká se v provolání, „braňte se, bojujte a zvítězíte“. V londýnských relacích se zdůrazňuje, že boj na Slovensku řídí československá vláda, že ona jmenovala velitele bojujících jednotek a že sesadila zrádce.

Podle našich zpráv šíří se na Slovensku mohutná ozbrojená lidová válka proti německým vojskům, která vtrhla do země, válka, již se účastní vedle partyzánů značná část slovenské armády a široké vrstvy obyvatelstva.

Příprav na ozbrojené povstání se aktivně zúčastnila komunistická strana, která dnes má rozhodující vliv v národě.

Z iniciativy komunistické strany byly na Slovensku sjednoceny všechny vlastenecké a demokratické prvky do společné slovenské národní fronty, která vytvořila svůj vedoucí orgán — Slovenskou národní radu. V tomto orgánu jsou zástupci komunistické strany a všech ostatních stran a směrů, které se zapojily do boje proti Němcům a bratislavské vládě, přičemž je nutno poznamenat, že kromě komunistické strany není v zemi žádná jiná organizovaná ilegální politická síla.

Hnutí vedené Slovenskou národní radou zahrnuje všechny vrstvy obyvatelstva, včetně značné části armády a státního aparátu. Byl vytvořen zvláštní vojenský výbor, jehož členy jsou i vysocí důstojníci slovenské armády.

ňovacích pracech. V oddílech Domobrany bylo koncem listopadu asi 19 000 mužů, z nichž byla převážná část nasazena mimo území vlastního Slovenska (1. a 2. technická divize v Maďarsku a v Itálii).

Pohotovostní oddíly Hlinkovy gardy byly organizovány podle příkazu J. Tisa od 7. září 1944. Podařilo se zorganizovat pět rot s celkovým počtem asi 1800 mužů. Příslušníci pohotovostních oddílů byli nasazeni v těsné spolupráci s nacistickými jednotkami proti povstání a proti partyzánským oddílům. Zúčastnili se jak zpravodajských a „zabezpečovacích“ akcí, tak i vlastních bojů na povstaleckém území. Dopustili se nejsurovějších zločinů nejen na aktivních účastnících Slovenského národního povstání, ale i na bezbranném obyvatelstvu.

⁵ Zpráva o povstání byla pro čs. buržoazní kruhy v Londýně signálem k rozvinutí „vojevůdcovské“ činnosti a k vystupňování úsilí, jehož cílem bylo podřídit všechny národněosvobozenecý boj na Slovensku a činnost revolučních povstaleckých orgánů buržoazní čs. vládě. K tomu směřovala činnost Ingrova Hlavního velitelství, jmenování Viesta vojenským velitelem 1. československé armády a vymezení jeho působnosti, depeše s pokyny vlády a Beneše, to bylo též hlavním úkolem Němcovy delegace.

⁶ Stalo se tak vládním prohlášením, které přečetl v čs. vysílání britského rozhlasu v ranních hodinách dne 30. 8. 1944 J. Slávik (AÚD KSČ Praha, f. 38, inv. j. 500, str. 355—356; plné znění vládního prohlášení spolu s dalšími rozhlasovými projevy, vysílanými z Londýna ve dnech 29. 8.—11. 9. 1944 jsou otištěny v časopise Nové Casy, Londýn 1944, čís. 1—2; prohlášení čs. vlády o čs. branné moci doma viz AÚD KSČ Praha, f. 38, inv. j. 66, str. 67).

Hlavní velitel čs. branné moci gen. Ingr sdělil však na Slovensko již 29. 8. 1944: Považujeme za samozřejmé, že se v okamžiku branného vystoupení proti Němcům a Maďarům prohlásíte za součást čs. armády (AÚD KSS Bratislava, čís. přír. 5155/53, zprávy odeslané Otovi); den na to dává Goliánovi příkaz: prohlaste se za součást čs. armády a obsáhlým radiogramem (tamtéž) začíná výkon své funkce hlavního velitele i vůči povstaleckým jednotkám, jež přispěla značným dílem k jejich zkáze (tyto otázky jsou dostatečně objasněny v dosavadní literatuře; viz dále VHA Praha, zejména f. Západ, Hlavní velitelství Londýn a f. SSSR-Čs. vojenská misse v SSSR; též radiogramy B. Bystrica-Londýn v AÚD KSS Bratislava, čís. přír. 5155/53).

Tyto orgány rozpracovaly konkrétní plán ozbrojeného vystoupení, ke kterému mělo dojít ve dvou případech:

1. Vstoupí-li Rudá armáda na území Slovenska. V tomto případě slovenská armáda má otevřít frontu a okamžitě se spojit s Rudou armádou. Lid je vyzván k povstání proti vládě a německým silám, které jsou v zemi. Moc přechází do rukou Národní rady.

2. Vstoupí-li německá vojska na území Slovenska. Německá okupace je signálem pro zahájení boje partyzánů, armády, všeho lidu.

Střediskem povstání je střední Slovensko, dočasným hlavním městem svobodných území je Banská Bystrica (město, které je podle hlášení bratislavského rozhlasu v rukou „partyzánů“).

Ve střední části Slovenska jsou soustředěny zásoby zbraní, potravin a značná část armády, která se účastní povstání.

Politická platforma Slovenské národní rady: demokratická Československá republika na základě rovnoprávnosti slovenského a českého národa (není vyloučeno, že na základě federativním).⁷ Pevné přátelství se Sovětským svazem.

Podle našeho hodnocení je boj, který na Slovensku vzplanul, skutečně národním, hluboce demokratickým osvobozeneckým hnutím.

Prohlášení londýnské vlády, že ona řídí tento boj, pokládáme za chvastounství a vyhlášení slovenského národního vojska Londýnem za součást československé armády pokládáme za předčasné a škodlivé z politického i vojenského hlediska.

Gottwald⁸

Československo-sovětské vztahy v době Velké vlastenecké války, Praha 1963, dok. čís. 96, str. 170—172.

⁷ Viz dokument čís. 41, Šmidkeho zpráva o situaci na Slovensku.

⁸ Téhož dne poslal Kl. Gottwald následující informaci o Slovenském národním povstání V. M. Molotovovi: „Jest Vám jistě známo, že v těchto dnech jsou skoro na celém Slovensku prudké boje slovenských partyzánských oddílů i velké části slovenské armády proti německým okupačním vojskům, která vtrhla na Slovensko. Značná část území Slovenska jest v rukou národně osvobozeneckého hnutí slovenského národa. Pokládám za svoji povinnost jménem vedení Komunistické strany Československa poukázat na některé závažné politické momenty, které osvětlují, jak došlo k těmto událostem a jaký jest jejich politický charakter.“

Po rozbití Československa byl na Slovensku ustaven zvláštní režim. Němci dosadili na Slovensku v t. zv. „Slovenském samostatném státě“ vládu svých agentů, ale Slovensko přímo okupováno nebylo, byla ponechána slovenská administrativa i slovenské vojsko a Němci využívali Slovenska hlavně cestou hospodářského vykořisťování. Ta skutečnost, že na Slovensku — na rozdíl od českého území — nebylo bezprostředně německého potlačovacího aparátu, vytvářela speciální podmínky pro naši práci a dávala větší, mnohdy pololegální možnosti pro seskupování odbojných sil. Při tom široké národní masy Slováků smýšlely po celou dobu t. zv. „německé ochrany“ odbojně, což se projevovalo také chováním slovenských vojáků na sovětsko-německé frontě, kde celé slovenské jednotky přecházely na stranu Rudé armády, nebo se spojovaly ku společným akcím se sovětskými partyzány.

Po několikaměsíčním úsilí naší strany podařilo se na Slovensku zformovat širokou národní frontu, která představuje převážnou většinu národa. V čele této národní fronty stojí Slovenská Národní rada, autoritativní orgán slovenského národně osvobozeneckého hnutí, složený ze zástupců všech složek slovenského odboje. V Slovenské Národní radě má významný vliv komunistická strana, která jest jedinou ilegálně organizovanou slovenskou politickou stranou. Spolu s komunisty jsou ve Slovenské Národní radě činitelé bývalé sociálně demokratické strany, kteří s námi úzce spolupracují, a autoritativní představitelé slovenských měšťáckých kruhů politických, církevních i vojenských.

Slovenská národní rada připravovala plánovitě bojové vystoupení slovenského národa, při čemž se jí podařilo do příprav boje vtáhnouti velikou část armády, včetně důstojníků a značnou část slovenského státního aparátu. Při Slovenské Národní radě byla pro vedení ozbrojeného boje zřízena Vojenská rada, v níž také zasedají zástupci naší strany.

Se strany vedení KSČ v Moskvě bylo organizování ozbrojeného boje na Slovensku posilováno tím, že jsme v poslední době za pomoci Ukrajinského partyzánského štábu posílali na Slovensko soustavně skupiny partyzánů, složené jednak ze sovětských partyzánů, a jednak ze zvlášť vybraných vojáků z československých vojenských jednotek na území SSSR. Tyto partyzánské skupiny vešly na Slovensku ve styk se Slovenskou národní radou a podle našich pokynů koordinovaly svoje akce ve smyslu plánu Slovenské národní rady.

Slovenská národní rada vzhledem k situaci na frontách vypracovala plán jednotného celonárodního ozbrojeného vystoupení tak, že za signál k zahájení boje měl sloužit buď vstup přibližující se Rudé armády na